

Az iskolai könyvtár lehetőségeiről

1. A tehetséges tanulók speciális fejlesztése

Minden iskolai könyvtárban szó esik *könyvtári gyűjtőmunkáról*, amelynek létrehozásáért a szaktanár felelős. Természetes, hogy kiemelkedő teljesítményű diákokat sűrűbben bíznak meg ilyen jellegű feladattal, s ezek lassan jártasságot szereznek a könyvtárhasználatban.

De van ellenpélda is erre, amikor nem a tanár küldi a diákot a könyvtárba, hanem a könyvtár küldi a diákot a tanárhoz. Pár éve bevezettük az *ügynevezett regisztráló lapokat*. (Ha minden igaz, jövőre ezt már számítógéppel végezzük.) Minden diák olvasó kapott a kölcsönzési tasakjába egy ilyen lapot. A napi statisztika alkalmával erre rávezettük az egyedileg kikölcsönzött könyvek megoszlását. (Szépirodalom, szak-könyvek tudományágak szerint.) Ebből egy idő után megfigyelhettük egy-egy gyerek különös olvasói irányultságát. Így felfedeztünk erősen természettudományos érdeklődésű vagy szépirodalmat korához képest magas szinten élvező diákokat stb. Ezután konzultálunk a szaktanárral vagy osztályfőnökkkel, elmondjuk megfigyeléseinket. Ennek következményeképp a szaktanár — ha jónak látja — különfeladatokkal bízza meg az érintett diákokat.

Bevezettük a *sajtófigyelő szolgálatot*. Előtte azonban olyan folyóiratokat kellett rendelnünk, amelyek megfelelő megoszlásúak és színvonalúak az általános iskola tananyagához. Hozzánk kb. 50-féle folyóirat, heti- és napilap jár.

Felkértük a kollégákat, hogy minden osztályból jelöljenek ki pár érdeklődő diákot, akik ellátják a sajtófigyelést. Ők hetente, kéthetente vagy havonta — a folyóirat megjelenési idejétől függően — a könyvtárban átnézik a lapokat. Feljegyzéseket készítenek az érdekes cikkekről vagy azokról, amelyek a tanult anyag témáját érintik. Havonta-kéthavonta az osztály előtt beszámolót tartanak az olvasottakról.

A kollégák számára segítségül folyóiratajánlást készítettünk a következő módon:
Alsó tagozat: Pajtás, Kisdobos, Süni, Kincskereső, Alfa, Állatvilág, Dörmögő Dömötör.

Felső tagozat:

Háttér: minden tantárgyhoz használható.

Irodalom: Élet és Irodalom, Kincskereső, Könyvvilág, Galaktika.

Történelem: Magyarország, Világesemények Dióhéjban, napilapok.

Természettudomány: Univerzum, Élet és Tudomány, Delta, Mikrovilág, Alfa, Búvár,

Állatvilág, Föld és Ég.

Sport: Képes Sport.

Osztályfőnöki: Ifjúsági Magazin, Világ Ifjúsága, Új Tükör, Gyermeünk.

Orosz: Képes Nyelvmester, Szovjetunió.

Rajz: Művészet.

Stb.

A sajtófigyeléshez hozzátartozik az önálló cikkgyűjteményünkben való kutatás is, amelyről bővebben majd a következőkben lesz szó.

A hangos, képes, vagyis *audiovizuális anyagot* ebben a tanévben kezdtük el gyűjteni, illetve a meglevőket összeszedtük a szaktantermekből, és az iskolai könyvtárba helyeztük el. Feltárásuk folyamatban van. Kazettára — felkérésre — készítünk összejátszásokkal önálló műsorokat. Meglehetősen sok és jó hanganyagunk van, kezdve az

apostoli pásztorlevéltől, amely 1456-ban elrendeli a déli harangszót, a hirosimai atomrobbanás hangjáig. Van önálló (zenés) műsorunk a Horthy-korszakról, a teljesség ígé-nyével, történelemórára, Radnóti Miklósról, többféle megközelítésben stb. Tanév elején még csak a kollégák vitték órákra. A második félévben kezdtük el — nyolcadikosok-nál —, hogy az önálló óra megtartásával vagy kiselőadással megbízott tanulókat rábe-széljük ilyen eszközök használatára is. Színesebb, érdekesebb a felkészülésük, és észre-vehetően lelkesednek is érte.

A következőben egy 14 éves tanuló óravázlatát írom le, aki „József Attila élete” címmel önálló irodalomórát tartott. Szóbeli előadására a Magyar Irodalmi Lexikonból készült. Katalógusunkból — segítséggel — összekereste azt a hangos anyagot, amelyet megfelelőnek talált. A szóbeli anyagot ezután kívülről megtanulta, a hanganyagot sor-rendben mi készítettük össze kazettára. Dekorációnak József Attila-posztert használt, a táblára a következő idézetet — mint hangulati háttérret — írta: „Igazi lelkünket, akárcsak az ünneplő ruhánkat, gondosan őrizzük meg, hogy tiszta legyen majd — az ünnepekre.”

József Attila élete — óravázlat

1. Hanganyag — a századforduló Magyarországról.
2. Életrajz (Magyar Irodalmi Lexikon adatai).
3. Bejátszás: Részlet a „Város peremén” c. regényből. Mama és a hólapátolás.
4. Életrajz — folytatás.
5. Bejátszás : József Attila visszaemlékezése gyerekkorára.
6. Életrajz — folytatás — munkásmozgalom.
7. Bejátszás: A szocialista munkásművészetről: „Vers, légy osztályharcos!” — felvétel 1930-ból.
8. Bejátszás: A Tömeg c. vers zenés feldolgozása Nagy Ferő előadásában.
9. Életrajz — folytatás — betegség.
10. Bejátszás: részlet a Klinikai napló-ból.
11. Életrajz — utolsó hónapok és halála.
12. Bejátszás vonathang — „Születésnapomra” — Latinovics Zoltán.
13. Életrajz — József Attila utóélete a költészetben.
14. Bejátszás: Cseh Tamás: József Attila.

Az *iskolaiújság* megindítása évek óta dédelgetett álma az iskolai könyvtárnak. Már a gyerekek köréből a szerkesztőbizottságot is kijelöltük, de sokféle teendőnk miatt ez végül is nem valósult meg. Az ötletet ehhez az adta, hogy a gyerekekkel való beszél-getés során kiderült, hogy többen írnak verseket. (Egyikük ma már nyolcadikos, nagyon erős irodalomérzékenységgű, de szakmunkásképzőbe jelentkezik tovább, mert az iroda-lom ötosón kívül közepes az átlaga.) A behozott verseket kiállítottuk a könyvtárban, de nem sokszorosítottuk. Az iskolaiújság biztosan mozgósítaná az érdeklődő tanulókat, s a tehetségkutatásban is eredményesnek bizonyulhat. A szaktanárok segítségével több-féle rovatot indíthatunk; természettudományit, életrajzit, az iskola társadalmi életével foglalkozót, irodalomkritikait, képzőművészetit stb. Úgy gondolom, ez idővel megvaló-sul majd, s remélem, eredményes is lesz.

2. A rokon tantárgyak integrációja és koncentrációja

Művelődéstörténeti órát először könyvtárhasználati bemutató óra keretében tar-tottunk, 20 fős csoporttal, hatodikosoknak. Az irodalom tankönyv első nagy fejezetét próbáltuk úgy áttekinteni, hogy a könyv- és könyvtárhasználatot gyakoroltassuk a diá-kokkal. Tekintve, hogy a kiemelt szempont a könyvtárhasználat volt, a legtöbb feladat

kérdés formájában hangzott el. A gyerekek így vettek át a világtörténelemből 200 évet, a XV—XVII. század művelődéstörténetét alapszinten. A tanulókat segítette az általunk készített időszalag és tábla használata.

Azután egy rajz szakos helyettesítésekor készítettünk vázlatot a barokk korról. Teljes képet próbáltunk adni, s olyan összefoglalót sikerült készíteni, amely még bár-mikor felhasználható.

Az ún. barokk kor (durván 1500—1750) történelme, természettudománya, irodalma, képzőművészete, zenéje, filozófiája nagy nevek, érdekes tettek, felfedezések kiemelésével, jelentős szellemi áramlatok bemutatásával s hangos-képes eszközök alkalmazásával a teljességre törekedett. A különböző tudományágak arányosan egyenrangú szerepet kaptak az óra menetében. Az osztályban három tanuló a teljes korszak minden témájában megbízható tudással rendelkezett. Közülük — mint utólag kiderült — kettőnek az olvasottsága volt mély, mindkettő kiemelkedően jó tanuló. A harmadiknak az olvasottsága gyengébb, viszont tévés műveltsége (pár évvel ezelőtt vettek színes tévét, azóta minden érdekesnek tűnő műsort megnéz) a dokumentumfilmek terén jelentős. Ez utóbbi tanuló az iskolában közepes értékelésű. Ő volt az, aki óra végén vállalta ennek a korszaknak az összefoglalását. Kezdődött Giordano Bruno máglyahalálával, s zárult a descartes-i megismerésfilozófiával, már előkészítve a majdani felvilágosodás csíráját.) Megállapítása szerint „a korszak rendkívül izgalmas, tele ellentétekkel és mégis előretörő”.

Következő alkalommal, szintén rajzórán a „római kor” című hatalmas anyag volt a téma. (Sajnos, utána szereztem be rádiófelvételen a római korról szóló műsort, amelynek egyes részleteit jól fel lehetett volna használni az órán.)

„Az ember a mértéke mindennek” címet viselte a foglalkozás, s római szállóigék értelmezésével kezdtük az anyagot. Szerepelt itt a kor történelme, vallása, tudománya, földrajzi felfedezései, zene, irodalom, színház, építészet, festészet, szobrászat, s általában a rómaiak életmódjáról egy kis ismertetés. Ajánlott irodalomként Révay József: Aranygyűrű című könyvének részlete zárta az órát.

Ha a tanár egy korszak tudásanyagát összeszedi, jó vázlatot kap. (Persze a jó összefoglaló és kézikönyvek megléte okvetlenül szükséges!) Ezt a vázlatot azonban teljesen át kell alakítani, főleg az 5. és 6. osztályos gyerekeknél, az ő érdeklődési szintjükhöz. Igen nagy munka egy ilyen órára a felkészülés. Persze, nagyon izgalmas és érdekes is megismerni és ábrázolni egy korszakot a maga összetettségében. Ugyanakkor a tanár önképzése szempontjából is hasznos. Felülemelkedve történéseken, neveken, általánosabb és magasabb megközelítésben mutathatjuk be az emberiség változását, s világképet alkothatunk róla — a gyerekekkel együtt.

Nagyobb haszonnal dolgozhatnánk egy „művelődéstörténeti” órán, ha a tankönyvek anyaga valamilyen időrendi sorrendben lenne elhelyezve. Az ilyen órákat egy-egy korszak végén érdemes megtartani, amikor a diákok mindezt nagyjából már ismerik a legtöbb tantárgyból, s már meglevő zenei-történelmi-irodalmi-természettudományi-képzőművészeti részismereteiket foglalhatnánk már így össze, újíthatnánk új ismeretekkel, és mélyítenénk ebbeli tudásukat, s magasabb koncepcióban összevonhatnák az egészet. Ezzel szemben időnként még a korszakokat tárgyaló irodalmi és történelmi anyag sem párhuzamos egymással. Hetedig osztályban például Ady Endrét tanítjuk a századfordulón, s a gyerekek nem tudnak városiasodásról, polgárosodásról, munkásmozgalomról, szociális feszültségekről, mivel történelemórán a reformkor a téma. Sajnos, az egész általános iskolai irodalmi tananyagra jellemző — gondolom, az anyag nagy terjedelme miatt —, hogy elsősorban a magyarokról van szó, s a világirodalom alakjait csak itt-ott sikerül becsempészni. Pedig pl. Ady szimbolista költészetének megértéséhez okvetlenül szükség lenne egy átfogó képre a századvégi és századfordulói

francia művészetre. Rajzórán ugyan anyag az impresszionizmus, de ha építhetünk is erre, ennek nyelvi kifejezési formái elsősorban a költészettel közelíthetők meg.

Erré ellenpélda a 4. osztályos olvasókönyv „Boldog új századot kívánok” című fejezete. A 20. század Karinthy Frigyes gyermekkori naplójával kezdődik. S az ajánlott gyűjtőmunkák a kor érzékeltetéséhez: Alfred Nobel végrendelete, a Curie házaspár felfedezései, az első kormányozható léghajó, Kodály Zoltán munkássága, a mozgókép felfedezése, korabeli világrengető labdarúgó-mérkőzés, József Attila gyerekkora stb.

Felső tagozatban a tanterv anyagában megvannak a tantárgyak közötti témakörökben az összehangolódás lehetőségei. De ezeket időben jobban pontosítani kellene, s ugyanennyi tanári energiabefektetéssel sokkal többet nyerhetnénk a tanulók tudásában.

Művelődéstörténetet taníthatunk önálló óra vagy könyvtári szakkör keretében. Utóbbinak hátránya, hogy nem az egész diákközösség vesz benne részt. Elképzelhetőnek tartom, hogy az ilyen órák az iskolai könyvtárra hárulnak, s egyes korszakok feldolgozását — szaktanárok segítségével — az iskolai könyvtárosok plusz könyvtári óra keretében tartják meg. Amikor az iskola jelentős szellemi információhordozói már a könyvtárban vannak, csupán idő és ötlet kérdése összehozni egy ilyen jellegű órát.

Mindezek mellett persze nagyon jó lenne egy összefoglaló művelődéstörténeti kézikönyv általános vagy középiskolai szinten. Jó támpontot jelentene a felkészülésben, és sok felesleges munkától is megszabadítana bennünket.

3. A tanítás-tanulás folyamatának korszerűsítése

Ezt a témát az előbbieken már érintettem, amikor a tankönyvön kívüli ismeretszerzéstől volt szó. Hagyományos értelmezésben itt a szak- és ismeretterjesztő *könyvek* szerepelnek mint kiegészítő irodalom. De ezenkívül többféle információhordozót használunk.

Fontosnak tartom a *folyóiratok* (elsősorban a szakfolyóiratok) szerepét a tanórán. Az előbbieken említett sajtófigyelő szolgálat is az ismeretszerzés korszerűsítését segíti elő. Egyrészt új felfedezések, eldöntendő kérdések, új eredmények születését — tehát a tudásbeliség gyarapodását láttatja meg a tanulókkal. Másrészt egyféle szemléletet ad, hogy a tudomány nem kész valami, állandó változásban, mozgásban van; ellentétesség és rugalmasság, változatos-árnyaltabb megközelítés, újabb szempontú kérdésfelvetés szükséges hozzá.

Új, mindenkit érintő témánkról, a környezetvédelemről jóformán nincs a mi színvonalunknak megfelelő könyv. De nagyszerűen felkészíthetők belőle az alsó tagozatosok is, hiszen rengeteg különféle megközelítésű cikk jelenik meg róla.

A folyóiratok mint napi és napra kész információhordozók a tananyag kiegészítésének és korszerűsítésének jó eszközei, megfelelő válogatással.

Ezt felmérve kezdtük el *cikkgyűjtemény*ünket kialakítani. A már lejárt folyóiratokból kivágjuk azokat a cikkeket, amelyeket az általános iskolai tanításhoz törzs- vagy kiegészítő anyagként felhasználhatónak tartjuk. Erről folyamatosan készítjük a katalógust.

Szemléltetőül gyűjteményünkben pár példa:

1. Tojás — jelek és jelképek.
2. Hirosimai napló — egy anya visszaemlékezései.
3. Három királyok — jelek és jelképek.
4. Forint — a stabilizáció főszereplői.
5. Balaton — kalauz a Balaton körül — németül és szlovákul is.
6. Magyarország népművészete.
7. Erdő és vad.

8. A kenyér — jelek és jelképek.
9. Komárom megye a világürből.
10. Plakátok (1945—1948).
11. Geodéziai „műszermatuzsálemek”.
12. Asztrolábium (az égi szögmérés ókori eszköze).
13. Léggör.
14. Egyéb.

Anyagunk többségéhez képmellékletünk is van.

Könyvtárunkban létezik rádiós-magnós szolgáltatás is. Ennek lényege, hogy a *rádióműsort* állandóan figyeljük, s felvesszük a felhasználhatónak ígért műsorokat kazettára. Ezeket aztán feldolgozzuk, osztályozzuk és a tanároknak (de már diákoknak is kiselőadásra készülve) kikölcsönözzük. Ilyen a magyartanárok között nagy sikert aratott „Szóból ért az ember” című Montágh Imre-műsor, ami a hangképzéssel, helyes beszéddel foglalkozik játékos módon. Van állatviselkedéstani anyagunk (G. Durell, K. Lorenz stb. műveiből), amelyet mind a biológia, mind a 8. osztályos kommunikációval foglalkozó nyelvtanórákon felhasználhatunk. Osztályfőnöki órákhoz a „Diák-félóra” rádiós sorozat műsorai a sokszínűséget biztosítják. Legutóbbi műsorunk címe: „Otthon vagy csak lakás?” Ezt a szolgáltatást is ebben a tanévben kezdtük el, s remélhetőleg pár év alatt komoly anyagunk lesz. A mai világot próbáljuk belopni az iskola falai közé, kicsit csökkentve a tananyagban azt a távolságot, amit az élet és az iskola sokat hangoztatott ellentéte létrehozott. Hamarosan megkapjuk *videós* felszerelésünket is, amely újabb lépés lesz a világ megismertetésének útján. Jelenleg a megyei és a városi könyvtár, valamint a helyi művelődési központ videós műsorait használjuk, de ez nehézkes módszer. Tanórán legtöbbször elég egy-egy rövid részlet bejátszása az óra menetében, és nem szükséges végignézni egy egész filmet. A kész (megvett, kölcsönzött stb.) videokazettákon kívül jelentős segítségünk lesz majd a tv műsoraiból való felvétel is.

És itt van a *számítógép*, amelynek kihasználása végül is korlátlan, csak fantázia és ember kell hozzá. Mi mint könyvtári eszközt, először olvasáspedagógiai mérésekre és adattárolásra használjuk fel, de a tanításban — ha már hétköznapi eszközzé válik — talán megújító szerepe lesz.

Persze mindezekhez más is kell. A tanárok értő hozzáállása, kísérletező hajlama, vagyis a szakma szeretete. Úgy gondolom, hogy a pedagógia alkotó jellegű munka, amelynek túl kell jutnia (vagy el kell kerülnie) a monotonian, amennyire lehet. Állandóan keresnie kell az új kifejezésekhez való utat is. Ha a tanár képes arra, hogy időnként megújítsa önmagát, ez neki is mint személyiségnek, hasznára lesz, de a diákoknak még inkább, hiszen ők minden újra nagyon fogékonyak. Persze, ez nemcsak a pedagógus egyéniségétől függ, hanem megterheltségétől is. Nehéz elvárni egy kétgyermekes családaneyától, hogy a kötelező óraszám, helyettesítések, ügyelet, családlátogatás, értekezlet, napi felkészülés, füzet- és dolgozatjavítás, rendezvények szervezése és látogatása mellett még azon törje a fejét, hogyan újítson. (Hát még, ha anyagi gondjai vannak, s megtakarításképpen szab-varr-köt, esetleg bedolgozik valahol.) Ezen a helyzeten tud segíteni az iskolai könyvtár, mert kész anyaggal várja a pedagógust, s katalógusai segítségével percek alatt kiszolgálja a kért órát különböző dokumentumaival.